

mgr Desy Masieri

Język aktów prawnych UE i ustawodawstwa krajowego Włoch w perspektywie porównawczej

La lingua degli atti normativi dell'UE e della legislazione italiana a confronto

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Romana Sosnowskiego

Promotor pomocniczy: dr Luca Palmarini

Autoreferat

1. Wprowadzenie i uzasadnienie tematu

Przygotowana rozprawa doktorska pt. *Język aktów prawnych UE i ustawodawstwa krajowego Włoch w perspektywie porównawczej* (w języku włoskim: *La lingua degli atti normativi dell'UE e della legislazione italiana a confronto*) jest poświęcona jakościowej analizie porównawczej wybranych dyrektyw unijnych w języku włoskim oraz ustaw krajowych, które je wdrażają. Celem jest porównanie włoskiego języka prawnego UE oraz języka prawnego aktów prawnych napisanych przez rodzimych użytkowników języka włoskiego. Jest to zagadnienie dotychczas rzadko badane z uwagi na fakt, iż język prawny UE jest stosunkowo nową odmianą języka prawnego, powstałą w wyniku tworzenia Wspólnoty i polityki wielojęzyczności. Dotychczas powstało niewiele prac porównujących włoski eurolekt z językiem ustawodawstwa krajowego Włoch, ponadto opierały się one na dość ograniczonym materiale badawczym. Polityka wielojęzyczności przyczyniła się w dużej mierze do rozwoju programów tłumaczeniowych, zmiany podejścia do redakcji tekstów normatywnych oraz ukształtowania specyfiki tłumaczenia unijnego. Od paru lat spośród włoskich językoznawców toczy się dyskusja wokół włoskiego eurolektu i tekstów UE, zwanych *tekstami hybrydowymi*. Komisja Europejska opracowała ściśle wytyczne, które miały na celu udoskonalenie jakości językowej włoskich tekstów unijnych, ale także ograniczyć ewentualne rozbieżności terminologiczne między poszczególnymi wersjami językowymi wynikające z wielojęzycznego kontekstu oraz różnic w systemach prawnych.

Pierwsza część pracy, teoretyczna, przedstawia cechy leksykalne, morfo-syntaktyczne włoskiego języka prawnego oraz nawiązuje do kwestii zrozumiałości i redakcji tekstów normatywnych. W rozprawie uwzględniono obecność terminologii specjalistycznej (*tecnicismi specifici* i *tecnicismi giuridici*) oraz tzw. *technicyzmów kolateralnych* (w j. włoskim *tecnicismi collaterali*). Są to terminy typowe dla włoskiego dyskursu prawnego i prawniczego, które pełnią funkcję stylistyczną, tj. czynią tekst bardziej skomplikowanym, ponieważ są zrozumiałe tylko dla ekspertów. Jest to istotne spostrzeżenie, ponieważ w dalszej części przytoczono kwestię redakcji aktów prawnych celem uproszczenia norm pod względem językowym i tym samym czynienia ich bardziej zrozumiałymi dla społeczeństwa. Przytoczono wytyczne dotyczące redakcji aktów prawnych w Anglii, we Francji oraz we Włoszech mające na celu problematyki zrozumiałości legislacji. Szczególną uwagę poświęcono normom oraz tzw. *manuali di scrittura*, tj. rekomendacjom dot. redakcji aktów normatywnym, które zostały opracowane przez włoskich językoznawców przy współpracy z prawnikami oraz instytucjami krajowymi, celem opracowania dokładnych wytycznych redakcyjnych i uproszczenia włoskiego języka prawnego.

Kolejną część poświęcono tematyce UE i języka unijnego. W pierwszej kolejności przedstawiono rzeczywistość językową oraz pozajęzykową UE, począwszy od historii powstania Wspólnoty. Zilustrowano politykę językową UE, łącznie z kwestią wielojęzyczności i różnojęzyczności w poszczególnych instytucjach. Ponadto nakreślono cechy leksykalne włoskiego eurolektu, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki rozrostu i ujednolicenia terminologii, specyfiki pracy tłumacza w UE, mając na uwadze kontekst pozajęzykowy oraz narzędzia komputerowe wspomagające tłumaczenie. W dysertacji zwrócono szczególną uwagę na specyfikę tłumaczenia unijnego pod kątem ekwiwalencji terminologicznej w odniesieniu do spójników, terminów specjalistycznych oraz wyrażeń występujących w aktach normatywnych. Jak wynika z literatury przedmiotu, tłumaczenie aktów prawnych stanowi szczególnie odpowiedzialne i trudne przedsięwzięcie, a tłumacz oprócz doskonałych kompetencji językowych musi biegle znać obydwa systemy prawne.

W dysertacji nakreślono ewentualne problemy dotyczące np. kalek językowych lub fałszywych przyjaciół. Dodatkowo przytoczono wytyczne Komisji Europejskiej pt. *Scrivere Chiaro* dotyczące tłumaczeń oraz redakcji aktów prawnych, a także ujednolicenia terminologii w celu uzyskania tekstów normatywnych wolnych od błędów językowych i zrozumiałych dla każdego obywatela UE. Komisja Europejska zwraca szczególną uwagę na problem adresata legislacji, co przyczynia się do niezwykłej dbałości o jakość językową dyrektyw.

Aby zachować spójność w strukturze i zawartości pracy, w analizie porównawczej wykorzystano treści oraz przykłady zawarte w części teoretycznej. Analizę porównawczą poprzedza rozdział opisujący szczegółowo kryteria doboru korpus. Badanie materiału rozpoczyna analiza leksykalna skupiona na obecności anglicyzmów i latynizmów. Kolejne zagadnienie dotyczy obecności terminów specjalistycznych oraz tzw. technicyzmów kolateralnych w obu grupach tekstów tj. w dyrektywach unijnych i ustawach włoskich. Ostatni podrozdział analizy leksykalnej poświęcony jest obecności słownictwa charakterystycznego dla języka unijnego.

Analiza syntaktyczna jest poświęcona po kolei obecności struktur czasownikowych, imiesłów, strony biernej, formy bezosobowej, zgodności czasów oraz wybranych spójników. Zagadnienia te wybrano jako charakterystyczne dla języka prawnego opierając w doborze na literaturze przedmiotu poświęconej tej odmianie języka. Ostatni rozdział stanowi próbę rozwinięcia perspektywy badawczej poprzez analizę oraz zaproponowanie uproszczenia leksykalno-syntaktycznego wybranych fragmentów z korpusu. Dysertację zamykają wnioski końcowe, bibliografia oraz szczegółowa tabela ilustrująca materiał badawczy.

2. Charakterystyka materiału badawczego

W rozdziale zatytułowanym *Descrizione e selezione del corpus* szczegółowo opisano wybrany korpus. Teksty są podzielone na dwie grupy: pierwszą stanowią dyrektywy pochodzące z lat 2001-2018, natomiast druga grupa składa się z ustaw krajowych które je wdrażają. Celem uściślenia materiału badawczego ustalono następujące kryteria: teksty aktów normatywnych UE ograniczają się tylko do dyrektyw, które weszły w życie w latach 2001-2018. Korpus dyrektyw składa się ze 120 dyrektyw, 1.436.790 haseł, 1.414 rezultatów wyszukiwania i są one podzielne ze względu na instytucję, która je wydaje, na tematykę oraz na rok wejścia w życie. W korpusie mamy 21 dyrektyw Rady UE, 81 Parlamentu Europejskiego oraz Rady UE oraz 28 dyrektyw wydanych przez Komisję Europejską, z czego 10 o charakterze wykonawczym. Jest to istotne, ponieważ – jak wykazały badania – cechy tekstu zależą w niektórych przypadkach od rodzaju instytucji wydającej daną dyrektywę. W przypadku tematyki, zostały podzielone na trzy większe podgrupy: zakres gospodarczo-finansowy, zakres ustawodawstwa oraz zakres medycyny i technologii.

Drugą grupę stanowią włoskie ustawy krajowe, które wdrażają dyrektywy obecne w I grupie. W korpusie wybrano 115 ustaw, które składają się z 799.486 haseł oraz z 512 rezultatów wyszukiwania. Również w tym przypadku można podzielić materiał badawczy ze względu na organ państwowy, który wydał dany akt normatywny. W przypadku Republiki Włoskiej większość została wydana przez Prezydenta Włoch, ale także przez inne organy państwowe, tj. 8 przez włoskie Ministerstwo Polityki Rolnej i Leśnictwa (Ministero delle Politiche Agricole Alimentari e Forestali), 6 przez Ministerstwo Zdrowia (Ministero della salute), jedna przez Ministerstwo Gospodarki i Finansów (Ministero dell'Economia e delle Finanze), 7 przez Ministerstwo Infrastruktury (Ministero delle Infrastrutture e dei Trasporti) jedna przez Ministerstwo ds. Produkcji (Ministero delle Attività Produttive) oraz ustawa *Disposizioni per l'adempimento degli obblighi derivanti dall'appartenenza dell'Italia all'Unione europea – Legge europea 2013-bis* uchwaloną przez Parlament dotycząca obowiązków wynikających z przynależności do UE. Różnice w ilości tekstów w obu grupach materiału badawczego wynikają z faktu, iż jedna ustawa może wdrażać większą ilość dyrektyw, stąd asymetria w strukturze korpusu.

3. Podstawowe założenia metodologiczne

Podstawowym celem metodologicznym jest porównanie włoskiego eurolektu oraz włoskiego języka prawnego na poziomie leksykalnym oraz syntaktycznym. Hipoteza badawcza zakłada, że dyrektywy unijne mogą być prostsze pod względem leksykalnym oraz syntaktycznym niż włoskie ustawy redagowane przez prawników. Taka hipoteza wynika ze szczególnej dbałości instytucji europejskiej o wysoki poziom językowy i redakcyjny. Materiał badawczy jest obszerny i składa się z 120 dyrektyw oraz 115 ustaw krajowych, które je wdrażają. Wybór ten jest uzasadniony chęcią zachowania spójności między grupami tekstów.

Różnice między ww. socjolektami wynikają z faktu, iż dyrektywy są wynikiem tłumaczenia oraz współpracy tłumaczy i ekspertów w kontekście wielojęzycznym i wielokulturowym, natomiast ustawy wdrażające je są redagowane przede wszystkim przez prawników. Jest to istotne, ponieważ instytucje europejskie cechuje szczególna dbałość o jakość językową poszczególnych wersji językowych nie tylko dzięki zastosowaniu ściśle ujednoliconej terminologii, ale także zwróceniu szczególnej uwagi na kwestię zrozumiałości tekstów przez potencjonalnego odbiorcę. Ponadto należy podkreślić, że zakorzenienie włoskiego języka

prawnego znacznie ogranicza jego uproszczenie pomimo podejmowanych kroków i rekomendacji.

Z technicznego punktu widzenia każdy plik przekształcono na format tekstowy (txt), a w badaniach korzystano z programu *AntConc*, który umożliwiał przeszukiwanie korpusu. Analiza jakościowa jest wspierana analizą ilościową, tj. normalizacją korpusu do miliona celem otrzymania wyników miarodajnych i ich obiektywizacji. Przy analizie obecności częstotliwości poszczególnych zjawisk w obu grupach normalizowano liczbę słów, aby móc dokładniej wykazać w której części korpusu dominują wybrane przykłady.

W analizie leksykalnej istotny jest rejestr językowy wybranych terminów i ich użycie, dlatego w tym celu korzystano ze słownika *Grande dizionario italiano dell'uso* (GRADIT) oraz *Internazionale Online*. Z metodologicznego punktu widzenia kluczowa jest weryfikacja, czy dany wyraz obcego pochodzenia wszedł do języka włoskiego oraz rozpoznanie terminów specjalistycznych i terminów, które uznaje się za specjalistyczne, choć pełnią tylko funkcję stylistyczną (*tecnicismi collaterali*).

Analiza leksykalna skupia się kolejno na obecności zapożyczeń z języka angielskiego oraz terminów łacińskich, terminów technicznych oraz terminów pochodzących z eurolektu. W tym przypadku korzystano z ww. słowników oraz ze słownika specjalistycznego Garzanti (*Garzanti business English: inglese-italiano, italiano-inglese*) oraz ze słownika internetowego *Treccani online*. Następnym krokiem było sprawdzenie jak często one występują w obu grupach korpusu. Analiza wykazała różnice w zastosowaniu terminologii anglojęzycznej, tj. w dyrektywach zapożyczenia są bardzo częste, lecz trzeba podkreślić, że są one opatrzone definicją lub ekwiwalentem funkcjonalnym. Podobnie przystąpiono z terminami specjalistycznymi: istotne było udowodnienie, że dany termin pełni funkcję stricte stylistyczną, stąd konieczność korzystania ze słowników *Gradit* oraz *Internazionale Online*. Następnie, porównano występowanie ww. terminów oraz wyrazów o tożsamym znaczeniu, ale należących do języka ogólnego celem sprawdzenia, która odmiana języka włoskiego wykazuje większą skłonność do użycia wyrazów bardziej zrozumiałych dla potencjalnego czytelnika. Drugim ważnym punktem w analizie było sprawdzenie jak dana terminologia obecna w dyrektywach unijnych jest przyjęta przez włoskiego ustawodawcę. Jednym z podstawowych założeń metodologicznych jest przenikanie terminologii prawniczej oraz terminów związanych stricte z rzeczywistością UE do języka ustaw krajowych narodowego języka włoskiego.

Druga część analizy ilustruje występowanie wybranych zjawisk składniowych. Sprawdzeniu została poddana hipoteza, że dyrektywy unijne są prostsze pod względem syntaktycznym i wykazują mniejszą skłonność do stosowania skomplikowanych struktur. W tym celu wybrano najbardziej istotne cechy syntaktyczne opisane w części teoretycznej. Jako pierwsze zagadnienie, wybrano struktury czasownikowe składające się z czasowników *fare, dare, prendere, porre, fare, tenere* poprzedzające bezokolicznik lub rzeczownik. Ich występowanie jest istotne, ponieważ są uznawane za formalne, ale archaiczne i skomplikowane wyrażenia mające zastosowanie przede wszystkim w językach specjalistycznych. Ponadto w literaturze przedmiotu językoznawcy wielokrotnie nawołują do zastąpienia tych wyrażeń celem otrzymania bardziej zrozumiałych tekstów. Kolejnym zagadnieniem jest występowanie imiesłówów przymiotnikowych czynnych (*participio presente*), biernych (*participio passato*) łącznie z formami odprzymiotnikowymi oraz odrzeczownikowymi i ich miejscem w zdaniu (*anteposizione* lub *postposizione del participio*). Kolejne podrozdziały skupiają się na czasach, trybach i aspekcie czasownika, począwszy od wystąpienia czasu teraźniejszego i przyszłego (*indicativo presente i futuro indicativo*) po tryb łączący (*congiuntivo*), przypuszczający (*condizionale*) oraz ich funkcje w tekstach. Ponadto w dysertacji zweryfikowano zastosowanie strony biernej, formy bezosobowej i imiesłówów przysłówkowych (*gerundio*). W przypadku analizy syntaktycznej zakładano, że teksty UE cechuje zastosowanie prostszych struktur składniowych w przeciwieństwie do włoskiego języka prawnego.

4. Budowa rozprawy

Rozprawa doktorska liczy 368 stron i została napisana w języku włoskim. Składa się ona z wprowadzenia, części teoretycznej, części praktycznej, bibliografii oraz tabeli zawierającej spis zebranego korpusu. Pierwsze trzy rozdziały (s.11-53) dysertacji opisują właściwości włoskiego języka prawnego oraz wstępne założenia metodologiczne dalszych badań. Druga część poświęcona jest rzeczywistości językowej UE oraz przedstawia cechy włoskiego eurolektu (s.54-126). Kolejną część stanowi analiza materiału badawczego (s.126-304) począwszy od szczegółowego opisu zebranego korpusu oraz badań zbliżonych tematycznie (s.126-164). Analiza leksykalna rozpoczyna część stricte badawczą i składa się z trzech podrozdziałów, dotyczących kolejno obecności zapożyczeń z j. angielskiego, j. łacińskiego, terminów specjalistycznych oraz terminów wywodzących się z odmiany eurolektu. Rozdział zamykają wnioski ogólne z prowadzonych badań. Kolejna część poświęcona jest analizie syntaktycznej zebranego korpusu (s.236-305). Składa się ona z czterech rozdziałów

dotyczących kolejno struktur czasownikowych oraz imiesłowów (*participi presenti e passati*), obecności poszczególnych czasów, trybów, strony biernej oraz zdań warunkowych, celowych, przyzwolenia, przyczyny. Ostatni rozdział poświęcono na analizie oraz uproszczeniu wybranych fragmentów korpusu zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej i licznych *manuali di scrittura* i stanowi nawiązanie do dalszych badań, po których następują wnioski ogólne wynikające z analizy syntaktycznej oraz wnioski końcowe na podstawie przytoczonej literatury przedmiotu oraz dokonanej analizy korpusu (305-316). Rozprawę zamyka szczegółowa bibliografia (*Bibliografia, Sitografia*) mieszcząca się na 24 stronach oraz tabela z korpusem, w której umieszczono wybrane dyrektywy oraz odpowiadające im ustawy krajowe (s. 341-368).

5. Rezultaty badań

Wyniki przeprowadzonych badań potwierdziły wstępne hipotezy, choć nie zawsze jednoznacznie. Analiza na poziomie leksykalnym wykazała znaczne różnice w zastosowaniu terminologii specjalistycznej oraz zapożyczeń. W przypadku zapożyczeń, są to głównie terminy angielskiego pochodzenia i dotyczą przede wszystkim bankowości i finansów. Można było zauważyć, że pomimo staranności oraz wytycznych redakcyjnych, instytucje unijne wciąż nadużywają zapożyczeń i nie są jednolite na poziomie redakcyjnym, ponieważ w tekstach angielski termin poprzedza włoski ekwiwalent w nawiasie lub występuje po nim. Zastosowanie terminologii angielskiej wynika z chęci otrzymania jak największej spójności terminologicznej w poszczególnych wersjach językowych oraz – można podejrzewać – może mieć na celu szybsze przyswajanie terminów specjalistycznych, które też mają zastosowanie w żargonie unijnym. Ponadto należy zwrócić uwagę, iż zapożyczenia te nie zawsze występują w ustawach krajowych. Wynika to z faktu, iż włoski ustawodawca przykłada większą wagę do rzetelności w terminologii, odrzucając zapożyczenia lub stosując ekwiwalenty funkcjonujące w języku włoskim.

Zaskakującym rezultatem była obecność prawniczych zwrotów łacińskich w tekstach unijnych oraz ich brak w tekstach krajowych. Ponadto należy podkreślić, że zwroty te występują w dyrektywach Rady Europejskiej oraz Parlamentu Europejskiego i Rady, ale nie w dyrektywach wydanych przez Komisję Europejską. Wynika to zapewne z dbałości Komisji o zrozumiałość tekstów normatywnych oraz przestrzegania przez nią wytycznych płynących z rekomendacji zawartych w *Scrivere Chiaro*. Obecność terminów łacińskich najprawdopodobniej ma na celu

podkreślenie przynależności prawa UE do prawa rzymskiego, ale może stanowić próbę chęci upodabniania tekstów dyrektyw do narodowych konwencji występujących w języku docelowym, w tym przypadku włoskiego języka prawnego, który zwykle nadużywa w zwrotów łacińskich. Można zastanowić się czy włoski język prawny ulega wpływowi eurolektu lub wytycznych dotyczących uproszczenia języka prawnego i administracji publicznej.

Kolejne rezultaty potwierdziły, że włoski ustawodawca wykazuje większą skłonność do stosowania terminów technicznych (*tecnicismi collaterali*) niż teksty UE, w których dominują ekwiwalenty pochodzące z języka ogólnego (najczęściej są to czasowniki). Ponadto należy zauważyć, że w dyrektywach do każdego terminu specjalistycznego jest załączona jego definicja. Ostatni podrozdział poświęcony obecności terminów dotyczących rzeczywistości UE wykazał, że przypadki terminów pochodzących z języka unijnego są bardzo rzadkie w tekstach unijnych i znikome w tekstach włoskich, co dowodzi szczególnej staranności na poziomie redakcyjnym w przypadku dyrektyw oraz pewnej niechęci ze strony włoskich ustawodawców do stosowania neologizmów i terminów pochodzących z języka unijnego.

Rezultaty analizy syntaktycznej były zdecydowanie bardziej jednoznaczne niż rezultaty badań leksyki, ponieważ jasno wynika z nich, że włoski język prawny jest bogaty w skomplikowane i archaiczne struktury syntaktyczne, co wynika z zakorzenienia i konwencji włoskiego języka prawnego. Teksty unijne wykazują skłonność do stosowania struktur występujących w języku ogólnym. Ponadto w przypadku zgodności czasów badania wykazały, obecność czasu literackiego (*passato remoto*) w ustawach krajowych, co ponownie świadczy o skłonności do archaicznych struktur. W obu odmianach można zauważyć ewidentną tendencję do korzystania z trybu łączącego w czasie teraźniejszym oraz przeszłym (*congiuntivo presente e passato*) zgodnie z gramatyką, natomiast przypadki użycia trybu łączącego w czasie przeszłym niedokonanym oraz w czasie zaprzyszłym (*congiuntivo imperfetto e trapassato*) są rzadkie. Oznacza to, że obie odmiany wykazują tendencję do stosowania struktur bliższych językowi ogólnemu. Ponadto analiza ukazała znaczącą skłonność eurolektu do użycia trybu przypuszczającego (*condizionale*). Wynika to z różnicy na poziomie redakcyjnym tekstu, tj. obecności umocowania w dyrektywach oraz z „poprawności politycznej”, która polega na wyrażaniu nakazów i zakazów w trybie przypuszczającym. Jest to spowodowane rzeczywistością pozajęzykową, w której UE stanowi wspólnotę niezależnych i suwerennych państw, a wybór trybu przypuszczającego ma na celu złagodzenie formy rozkazów. Ponadto należy pamiętać, iż dyrektywy są skierowane do państw członkowskich, natomiast

bezpośrednimi odbiorcami włoskich ustaw są obywatele, stąd te ostatnie ograniczają się do wyrażania rozkazu. Istotne jest zagadnienie strony biernej oraz form bezosobowych. Z przeprowadzonych badań jednoznacznie wynika, że strona bierna jest znacznie częstsza w ustawach krajowych niż w dyrektywach unijnych. Jest to spowodowane funkcją stylistyczną tej struktury i jej zakorzeniem w konwencji włoskiego języka prawnego. Przy pomocy tej struktury ustawodawca podkreśla dystans między nim a odbiorcą tekstu, ale przede wszystkim zaznacza jego bierne doświadczanie czynności oraz np. podkreśla wykonawcę czynności.

Podsumowując, w dysertacji wykazano, że język unijny mimo, iż jest wynikiem tłumaczenia powstałego w kontekście wielokulturowym, jest ogólnie bardziej przejrzysty niż język ustawodawstwa krajowego we Włoszech. Wynika to z rzetelnej pracy tłumaczy UE, polityki językowej, ale także ze szczególnej dbałości o funkcjonalność tekstu, która przekłada się na ogromną staranność w zakresie redakcji aktów normatywnych. Mimo wieloletniej pracy włoskich językoznawców, włoskie ustawy wciąż pozostawiają wiele do życzenia pod względem językowym. Wynika to z zakorzenionej tradycji, ale także z konserwatywnego podejścia do tekstu: włoski ustawodawca wykazuje większą dbałość o stronę formalno-prawną niż językową. Bazując na dokonanej analizie można jednoznacznie stwierdzić, że teksty ustawodawstwa krajowego wdrażające dyrektywy są w pewnym sensie uproszczone, co jednoznacznie pokazuje, że teksty UE wpływają także na jakość tekstów krajowych.

6. Perspektywy dalszych badań

Niniejsza dysertacja przedstawia analizę porównawczą włoskiego eurolektu oraz włoskiego języka prawnego na podstawie literatury przedmiotu oraz badań dyrektyw UE w języku włoskim i ustaw krajowych, które je wdrażają. Z badań wynika nie tylko, że język prawny unijny jest bardziej zrozumiały niż język ustaw wdrażających dyrektywy, ale widoczny jest wpływ eurolektu na włoski język prawny. W dalszych badaniach można by sprawdzić, czy dotyczy to tylko ustaw wdrażających dyrektywy czy może włoski język prawny ulega powoli uproszczeniu językowemu poprzez minimalnie większą dbałość o stronę redakcyjno-językową norm prawnych. Ostatni rozdział, w którym dokonano próby uproszczenia wybranych fragmentów otwiera ewentualne dalsze perspektywy badawcze. Warto też podkreślić, że kwestia czytelności oraz uproszczenia aktów normatywnych z uwzględnieniem potencjalnego adresata mogłaby zostać zastosowana również do tekstów polskich, ponieważ jest to zagadnienie stosunkowo rzadko badane przez polskich językoznawców.